

EÖTVÖS LORÁND TUDOMÁNYEGYETEM

ÁLLAM- ÉS JOGTUDOMÁNYI

DOKTORI ISKOLA

**A BÜNTETÉS-VÉGREHAJTÁSI INTÉZETEK BŰNMEGELŐZÉSI
SZEREPVÁLLALÁSÁNAK KITERJESZTÉSE A
REINTEGRÁCIÓS
STRATÉGIA ALKALMAZÁSA MENTÉN**

DOKTORI ÉRTEKEZÉS TÉZISEI

Dr. Hezam Leila Melinda

TÉMAVEZETŐK:

DR. KOÓSNÉ DR. MOHÁCSI BARBARA, EGYETEMI ADJUNKTUS

DR. TIHANYI MIKLÓS R. ALEZREDES, EGYETEMI DOCENS

Budapest, 2025

Tartalomjegyzék

1. A doktori értekezésben kitűzött kutatási célok	3
2. A doktori értekezés hipotézisei és módszertana	5
3. Kutatási eredmények.....	10
3.1 Javítóintézetben neveltek kutatási eredményei	10
3.2 Fogvatartottak kutatási eredményei	13
3.3 Kiegészítő jellegű empirikus adatok és megállapítások.....	15
4. Összegző gondolatok	16
5. Doktori értekezés tárgykörében megjelent publikációk.....	17

1. A doktori értekezésben kitűzött kutatási célok

A magyar büntetés-végrehajtási politika, amely a társdiszciplínák bevonásának következtében új irányokat vett, hosszú utat járt be a harmadlagos bűnmegelőzés területén, a végrehajtási koncepció az átnevelési gondolkodástól a nevelési optimizmustól való elfordulásig számos változáson ment keresztül. A harmadlagos bűnmegelőzéssel kapcsolatos kutatások, noha számos tudományos elmélet látott már napvilágot, idővel (talán túl korán) mégis felhagytak régi elképzeléseikkel és mára a börtönviszonyok ideális kialakítására és az alternatív büntetési formákra vonatkozó állásfoglalásaikkal igyekeznek hozzájárulni a bűnmegelőzés tudományos alapjaihoz. Amíg a tudományos kutatások végső következtetései számos esetben egyértelműen az alternatív büntetések irányába mutatnak, mivel céljuk az igazságszolgáltatás tehermentesítése, valamint a büntetés-végrehajtási intézetek (a továbbiakban: bv. intézet) túlszűfoltóságának és a börtönközösséggel járó negatív következmények elkerülése,¹ addig a büntetés-végrehajtás szakemberei a reintegrációs célok megvalósítása érdekében továbbra is differenciált eszközökkel dolgoznak, hogy hozzájáruljanak az egyénileg sikeres, társadalmilag hatékony társadalmi visszailleszkedéshez.

Mindeközben a társadalmi elvárások továbbra is a represszív jellegű végrehajtás mellett teszik le a voksot. Ezek a helyenként egymásnak feszülő elvárások azonban igen méltatlan helyzetbe hozzák a büntetés-végrehajtás egészét, de elterelik a figyelmet azokról a lehetséges reintegrációs eszközökről is, amelyek működtetése elsősorban nem a végrehajtási környezettől, a költségvetési forrásoktól, vagy a korrekciós beavatkozás megvalósításának lehetőségeitől függenek. Ilyen reintegrációs eszköz lehet a vallásgyakorlás, amelynek (re)integrációs potenciálját szabad társadalmi kutatások egész sora igazol. E kutatások figyelemre méltó reintegrációs eszközzé teszik a vallásgyakorlást a preventív fókuszú, protektív szempontú kutatások számára.

Első pillantásra a vallás és a bűnelkövetés egymástól igen távolálló kutatási témák, ez a fogalmi távolságtartás azonban csak látszólagos, s ennek legfőbb bizonyítéka a vallásgyakorlás jogának biztosítása a büntetés-végrehajtási környezetben, jóllehet, az a bv. intézet falai között elsősorban alapjogi minőségében funkcionál. A vallásgyakorlás reintegrációs szempontú hatékonyságvizsgálata ugyanakkor ma a büntetés-végrehajtással kapcsolatos kutatások vakfoltja. A vallásosság és a bűnelkövetés közötti kapcsolat természetét illetően a hazai szakirodalom is meglehetősen szűk körű és fragmentált; a vallásgyakorlás – különösen a jogi

¹ Lőrincz, 2009, 103.; Juhász, 2019, 165-179.

tudományos szemlélet tükrében – a szakmai diskurzus perifériájára szorult, amely tendencia összhangban áll az általános európai gyakorlat jellemzőivel. Ez a mulasztás sajnálatos, mivel a rendelkezésre álló szakirodalom elemzése alapján megállapítható, hogy a vallásgyakorlás és a bűnelkövetés között nemcsak szignifikáns összefüggés áll fenn, hanem e kapcsolat inverz irányú is. Ezért a kutatás célja, hogy segítse a reintegráció hazai gyakorlatának fejlesztését a harmadlagos bűnmegelőzés eredményeihez való hozzájárulással.

Az értekezés címe már előre jelzi, hogy a kutatás egy olyan reintegrációs eszközre és alkalmazási módjának szélesebb körű kiterjesztésére szeretné felhívni a figyelmet, amely ugyan megjelenik a jelenlegi reintegrációs modell keretein belül, de elsősorban, mint fogvatartotti jog kerül szóba a szakmai diskurzusban, noha hatásai messze túlmutatnak e funkción. Ennek megfelelően a doktori értekezés célja a vallási reintegrációs programokkal kapcsolatos kutatások terén fennálló hiányosságok csökkentése, abban a reményben, hogy a vallásgyakorlás tudományos alapokra helyezett reintegrációs eszközként vonul be a büntetés-végrehajtással összefüggő honi politikai gondolkodásba.

Mindemellett – tekintettel arra, hogy a visszaesési arányok évről évre csupán minimális változást mutatnak, és ez jelentős szakmai aggodalomra ad okot – egyre sürgetőbbé válik a fogvatartottak körében alkalmazott reintegrációs programok hatékonyságának szisztematikus értékelése. A komplex, multidiszciplináris ismereteket involváló reintegrációs elméletek ellenére a programok hatékonyságát továbbra is a visszaesés mutatóján keresztül szemlélik a hozzáértők, és mint egyetlen lehetséges mutatóra tekintenek rá ma is. A visszaesési arányok és tendenciák elemzése pedig formálja a tudományos álláspontokat, ugyanakkor a közvéleményre is hatással van. A fogvatartottak számának növekedése és a bűnismétlés magas aránya így sokszor kétségbe vonja a büntetőpolitika helyességét. Ezért kutatásomban a reintegrációs hatékonyságvizsgálat általános perspektíváját is ki kívánom szélesíteni és ráirányítani a figyelmet a kvantitatív mérési módszerekre. E körülmények a társadalmi visszaülleszkedés általános kérdését folyamatosan a szakmai diskurzus középpontjában tartják.

Disszertációm abban a reményben készítettem, hogy kutatásom nem csak hozzájárul a vallás és a büntetés-végrehajtás közötti kapcsolatot vizsgáló szakirodalmakhoz, de abban a bizakodásban is, hogy a vallásgyakorlás tudományosan igazolható relevanciájának felvázolásával a reintegráció homlokterébe a korrekcionista módszerek mellett a vallásgyakorlás új, eddig nem vizsgált módon is megjelenhet, hátrébb sorolva ezzel a kizárólag a börtönkörnyezet megfelelő kialakításában megoldásokat kereső elméleteket.

A dolgozat célja tehát, hogy elméleti lehetőségeket kínáljon, gyakorlati eredmények alapján, megvizsgálva a releváns nemzetközi gyakorlatokat is. Minthogy a vallás jelenleg is

hozzáférhető a hazai bv. intézetekben, a disszertáció célja egyúttal, hogy expanzív szemléletet alkalmazva javaslatokat tegyen a vallási gyakorlatok diverzifikálására.

A disszertáció célja továbbá a vizsgálat alá vont bv. intézetek és javítóintézetek mintáján keresztül a vallási reintegráció létjogosultságának tudományos eszközökkel való igazolása, azaz a reintegráció és a vallásgyakorlás találkozási pontjainak bemutatása a tudományos dimenzióban, mivel a büntetés-végrehajtás döntéshozói számára számos esetben nem áll rendelkezésre a reintegrációs programok hatékonyságának eredménye, és különösen igaz ez a vallás alapú reintegrációra.²

Kutatási kérdésem tehát arra irányult, hogy a bv. intézetekben folytatott vallásgyakorlás, valamint a javítóintézetekben kinyilvánított vallásosság mozgósítja-e a dolgozatban azonosított reintegrációt támogató faktorokat, azaz, hogy a vallásnak van-e reintegrációs hatása, és ha igen, akkor ez a hatás milyen területeken mutatkozik meg a fiatalok nevelteknél és a fogvatartottaknál? Kutatási kérdésem mögött az a feltételezés húzódik, hogy a bűnelkövetés felhajtóereje számos esetben (az alulszocializáció következtében) a moralitás hiánya, amelynek megoldása vallás alapú reintegrációs programokat igényel. Az államhatalom, az igazságszolgáltatás, vagy a zárt intézet falai között folytatott nevelés féken tarthatják az újabb bűncselekmény elkövetését, feltételezésem ugyanakkor a normakövető életvitel (tartós) kialakításának legalább ennyire alkalmas eszköze a vallás alapú reintegráció. A vallás tehát megfelelő alapot biztosíthat a normák betartására irányuló attitűd kialakításához.

2. A doktori értekezés hipotézisei és módszertana

A disszertáció keretében megfogalmazott hipotézisek kidolgozása a 2019 és 2023 közötti időszakban végzett *kvantitatív és kvalitatív előkutatások* eredményein alapul. A reintegrációs programok alaposabb vizsgálata érdekében, különös figyelmet fordítva a fogvatartotti perspektívák feltárására, félig strukturált mélyinterjúkat végeztem három szabadult férfi fogvatartottal 2019 nyarán. A kiválasztási folyamat során a hólabda módszer alkalmazására került sor. Mindhárom interjúalany esetében a dezisztenciafolyamat sikeres volt. A kvalitatív

² Mivel a disszertáció célja a vallás alapú reintegráció hatékonyságának vizsgálata, az empirikus munka fogvatartottakra vonatkozó mintája kizárólag a büntetésüket töltő személyek alanyi körére terjed ki, és nem vonatkozik a letartóztatottakra, tekintettel arra, hogy esetükben nem reintegrációs célról, hanem a büntetőeljárás eredményes lefolytatásának kilátásba helyezését célzó állami kényszerintézkedésről van szó. Másként volt ez a javítóintézetekben, ahol a mintába bekerültek azok a fiatalok is, akik még nem állnak jogerős bírói döntés hatálya alatt. Ezt a megengedő megkülönböztetést a fiataloknál eltérően definiált vallásosság (azaz az eltérően képzett vallásos alminták) indokolta.

kutatás tehát nem egy reintegrációs program specifikus elemzésére irányult, hanem a fogvatartotti tapasztalatok komprehenzív elemzését célozta olyan volt elítéltek körében, akik sikeresen visszailleszkedtek a társadalomba. A három interjú elkészítésére a szabadulásukat követő három éven belül került sor. 2023-ban egy féléves időtartamú kvantitatív előkutatást végeztem, amelynek célja a vallásgyakorlás megküzdési stratégiákra gyakorolt hatásának feltárása volt zárt intézményi környezetben. A vallásgyakorlás reintegrációs potenciáljának igazolása érdekében a 16-tételes validált Konfliktuskezelési Kérdőívet alkalmaztam, amely dekódolására és elemzésére a disszertáció alapját képező fő kutatásomban is sor került. A kérdőíves vizsgálatot összesen négy javítóintézet 139 fő fiú neveltje, és négy bv. intézet 197 fő férfi fogvatartottja között végeztem el. A kutatást vallásos és nem vallásos almintára bontva, kontrollcsoport bevonásával végeztem el. A kutatási eredmények alapján a vallásos neveltek – reintegráció szempontjából meghatározó – eredményei igen figyelemre méltóak voltak (különösen az optimizmus, a jellemfejlődés, a megoldásorientált magatartás, az empátia, és a vallásos megküzdési mód tekintetében mutattak a vallásos neveltek eredményei magasabb gyakoriságot). A vizsgálat eredményei a fogvatartottak körében szintén figyelemre méltó tendenciákat mutattak, ugyanakkor a vallásossággal fennálló szignifikáns összefüggés kizárólag ezen populáció esetében volt kimutatható.

Az előkutatási eredmények és a pregnáns szakirodalmak alapján megfogalmazott hipotézisek igazolása céljából a disszertációban a primer kvantitatív vizsgálat kutatási módszerét alkalmaztam. A kvantitatív módszertan alkalmazását egyfelől az indokolta, hogy a felhasznált kérdőívben vizsgált ismérvek egymáshoz való viszonyának elemzésén keresztül e módszertan ad átfogó képet a fogvatartottak és neveltek vallásgyakorláshoz való viszonyulásához és a vallásgyakorlásban rejlő reintegrációs potenciál tudományos igazolásához, másfelől a statisztikai elemzéssel objektív módon összehasonlíthatóvá válnak az alminták eredményei.

A disszertáció során képzett alminták az alábbiak:

- fogvatartottak körében:
 - istentiszteletre járó férfi fogvatartotti csoport;
 - istentiszteletre nem járó férfi fogvatartotti csoport;
- neveltek esetében:
 - önbevallás alapján magát vallásosnak vélő fiú neveltek;
 - önbevallás alapján magát vallásosnak nem vélő fiú neveltek.

A mintavételi elv összhangban áll a büntetés-végrehajtás területén végzett nemzetközi – elsősorban angolszász – empirikus kutatások gyakorlatával, amelyek a vallási elköteleződés mérésére szintén a fent ismertetett mintaképzési módszert alkalmazták. A nem vallásos

fogvatartottak és neveltek **kontrollcsoportként** voltak jelen a kutatásban. A kontrollcsoport a vizsgálati minta alanyainak olyan csoportja, akik a kísérleti ingerben – jelen esetben a vallásgyakorlásban – nem részesültek. A kontrollcsoportos vizsgálat célja az volt, hogy a kísérleti csoport (vallásos csoport) és a kontrollcsoport (nem vallásos csoport) összehasonlításával megállapítást nyerjenek a vallás, mint kísérleti inger hatásai. A kutatás idődimenziója tekintetében a **keresztmetszeti vizsgálat** mellett döntöttem, így az adatok az adatfelvétel pillanatában érvényes állapotokat tükrözik.³ A reintegráció szempontjából releváns tényezők vizsgálata céljából az **attitűdvizsgálat** módszerét alkalmaztam. Az attitűdvizsgálat előnye, hogy komprehenzív jellegű képet ad a vizsgálatba bevont alanyokról, viszonyulásaikról. A mérési folyamat során a választásom a többfokozatú Likert-skálára esett, mivel ez a módszertani megközelítés széleskörű és jól megalapozott keretet biztosít a szubjektív élmények és attitűdök kvantitatív mérésére. Továbbá, a Likert-skála alkalmas arra, hogy részletes betekintést nyújtson a vizsgált alanyok különböző itemekkel kapcsolatos véleményeibe és attitűdjeibe.⁴ A fenti módszertani eljárások előnye más módszerekkel szemben, hogy az eredmények árnyalta és differenciálta képet biztosítanak a kutató számára. A vallásosság hatékonyságának empirikus vizsgálata során a társadalmi reintegrációhoz kapcsolódó releváns tényezők azonosítására irányult a kutatásom, melynek keretében előzetes hipotézisem alapján feltételeztem, hogy a vallás közvetítő szerepet játszik a komplex reintegrációs folyamatban.

A disszertációmban a reintegrációs hatékonyságot több, jól meghatározott dimenzió, így: a vallási orientáció, az empátia, az örömrizet és a céltudatosság mentén elemeztem. A kutatás célja e tényezők vizsgálata volt, amelyeket együttesen reintegrációt támogató faktorokként definiálok, mivel társadalmi kötelékként funkcionálnak. A disszertációban az említett tényezőkre vonatkozó kutatási hipotézisek validálása az **SPSS szoftver keresztáblás elemzési módszerének alkalmazásával** történik.

Disszertációmban az elemzést az alábbi kérdőívek felhasználásával végzem el:

- Extrinzik-Intrinzik Vallásosság Skála (12-itemes), amely a vallási orientációt vizsgálta.
- Konfliktuskezelési kérdőív (16-itemes⁵), amely az empátiát vizsgálta.
- WBI-5 kérdőív (5-itemes), amely az örömrizetet vizsgálta.
- Purpose in Life Test, PIL (20-itemes), amely a céltudatosságot vizsgálta.

³ Babbie, 2008, 117-118.

⁴ N. Kollár-Szabó, 2004, 329; 537.

⁵ Az item az alkalmazott kérdőívben feltüntetett vizsgált gondolati egység.

A disszertáció központi elemei az alábbi kutatási hipotézisek köré épültek.

CÉL	TÁRGYA	REINTEGRÁCIÓS SZEMPONTÚ VIZSGÁLAT OKA	HIPOTÉZIS
C.1	Vallási orientáció	- Precíz és megbízható kutatási környezet kialakítása. - Az empirikus eredmények szakszerű pozicionálása. - A vallási motiváció által vezérelt reintegrációs potenciál előrejelzése.	HP1/a. A vallásos neveltek extrinzik-társas vallási orientációval rendelkeznek. HP1/b. A vallásos fogvatartottak extrinzik-személyes vallási orientációval rendelkeznek.
C.2	Empátia	- A szociális kapcsolatok erősítését és az interperszonális megértést támogatja. - Fejleszti a kapcsolat- és összhangteremtő készséget. - Elősegíti a normakövető viselkedés kialakulását.	HP2/a. aa) A vallásos neveltek empátiás készségének prevalenciája magasabb a nem vallásos kontrollcsoporthoz képest. ab) A vallásos neveltek empátiás készsége és vallásos identitása között pozitív irányú korreláció áll fenn. HP2/b. ba) A vallásos fogvatartottak empátiás készségének prevalenciája magasabb a nem vallásos kontrollcsoporthoz képest. bb) A vallásos fogvatartottak empátiás készsége és vallásos identitása között pozitív irányú korreláció áll fenn.
C.3	Örömméret	- A pozitív érzelmek erősíthetik a proszociális motivációt. - Az öröm elősegítheti a normakövető viselkedés kialakulását. - A pozitív érzelemvilág támogatja a szabálykövetés fenntartását.	HP3/a. aa) A vallásos neveltek örömméretének prevalenciája magasabb a nem vallásos kontrollcsoporthoz képest. ab) A vallásos neveltek örömmérete és a vallásos identitása között pozitív irányú korreláció áll fenn. HP3/b. ba) A vallásos fogvatartottak örömméretének prevalenciája magasabb a nem vallásos kontrollcsoporthoz képest. bb) A vallásos fogvatartottak örömmérete és a vallásos

			identitása között pozitív irányú korreláció áll fenn.
C.4	Céltudatosság	- Növelheti az elköteleződést a társadalmi normák betartása érdekében, hogy a kitűzött célok elérésre kerüljenek. - Növelheti a motivációt és az önbizalmat, ami elősegíti a sikeres beilleszkedést. - Strukturált életmódot biztosít, ami csökkenti a visszaesés kockázatát.	HP4/a. aa) A vallásos neveltek céltudatosságának prevalenciája magasabb a nem vallásos kontrollcsoporthoz képest. ab) A vallásos neveltek céltudatossága és a vallásos identitása között pozitív irányú korreláció áll fenn. HP4/b. ba) A vallásos fogvatartottak céltudatosságának prevalenciája magasabb a nem vallásos kontrollcsoporthoz képest. bb) A vallásos fogvatartottak céltudatossága és a vallásos identitása között pozitív irányú korreláció áll fenn.

1. táblázat: A reintegrációs szempontú vizsgálat okai és a disszertáció hipotézisei

Forrás: Saját szerkesztésű táblázat

A vizsgálat a vallásosság szempontjából a keresztény vallás hatásait elemezte. Az ökumenikus megközelítés miatt az elemzés során nem kerültek megkülönböztetésre a keresztény felekezetek. A kutatás adatainak átfogó elemzéséhez és a valláson kívüli hatások elkülönítéséhez részletes szociodemográfiai adatok is bevonásra kerültek a kutatásba, így az életkor, a befejezett iskolai osztály, a bekerülés előtti lakhely, a családi környezet (a családi struktúra és az életvitel dinamikájának feltárása érdekében), a végrehajtással kapcsolatos adatok (a börtönártalmaknak való kitettség vizsgálata céljából), a bűncselekménnyel kapcsolatos adatok (a jogi normák megsértésével összefüggő információk és körülmények feltérképezése céljából), valamint a kriminalizációs előélet (az egyén bűnelkövetési története és a társadalmi normák áthágása kapcsán szerzett tapasztalatok elemzése céljából).

Kutatási helyszínek

A javítóintézetek helyszíneinek kiválasztását illetően az összes érintett intézet országos szintű elemzés alá került. A kutatás helyszíneinek kiválasztásakor a bv. intézetek tekintetében három

szempontot tartottam szem előtt. Elsődlegesen, azokat a bv. intézeteket kerestem, amelyek leginkább megfelelnek a kutatási mintában meghatározott vallásos-nem vallásos kritériumoknak és az alminták alanyai a megfelelő létszámban állnak rendelkezésre (intézetenként 50 fő). Különös figyelmet fordítottam azon intézetek kiválasztására, ahol vallási részleg (APAC) is működik, hogy az ott szerzett eredményeket össze lehessen hasonlítani a vallásos, de nem vallási részlegen elhelyezett fogvatartottak adataival. Másodszor, arra törekedtem, hogy az ország öt régiós szakmai irányítási szintjét képviselve mindegyikből szerepeljenek bv. intézetek a mintában. A harmadik szempont, amelyre jelentős figyelmet fordítottam az volt, hogy a teljesen mintában elegendő számú elem (N) szerepeljen a statisztikai elemzések elvégzéséhez. Ez magyarázza, hogy miért került ki két intézet is egy adott agglomerációs szintről (1-es és 5-ös agglomeráció).

A kutatási helyszínek az alábbiak voltak:

1. Szombathelyi Országos Büntetés-végrehajtási Intézet (1. agglomeráció)
2. Zala Vármegyei Büntetés-végrehajtási Intézet (1. agglomeráció)
3. Pálhalmai Országos Büntetés-végrehajtási Intézet (2. agglomeráció)
4. Kiskunhalasi Országos Büntetés-végrehajtási Intézet (3. agglomeráció)
5. Váci Fegyház és Börtön (4. agglomeráció)
6. Sátoraljaújhelyi Fegyház és Börtön (5. agglomeráció)
7. Tiszaöldi Országos Büntetés-végrehajtási Intézet (5. agglomeráció)
8. Aszódi Javítóintézet
9. Budapesti Javítóintézet
10. Debreceni Javítóintézet
11. Nagykanizsai Javítóintézet.

A minta teljes elemszáma (N) 464 fő volt, amelyből 143 fő nevelt (87 fő vallásos, 57 fő nem vallásos) és 321 fő fogvatartott (170 fő vallásos, 151 fő nem vallásos).

3. Kutatási eredmények

3.1 Javítóintézetben neveltek kutatási eredményei

Vallási orientáció

Az empirikus eredmények a vallásos neveltek körében az extrinzik-személyes vallási orientáció irányába mutattak. Az extrinzik-személyes vallásossághoz tartozó faktorok magas prevalenciát mutattak a vallásos almintában, a kutatási adatok (minden egyes extrinzik-személyes faktor

esetében) szignifikanciaszintje pedig nagyfokú megbízhatóságot ($p=0,000$). Az extrinzik-személyes vallásosság esetében a vallásgyakorlás elsődleges célja a személyes szükségletek kielégítése. Ezen belül kiemelt szerepet kap a belső megnyugvás keresése (a kérdőív alapján kódolt „békességkeresés”), az oltalom iránti igény („oltalomkeresés”), a vigasz keresése („támaszkeresés”), valamint a boldogság elérésére irányuló törekvés („örömkeresés”). Az egyén vallásos tevékenysége ebben a dimenzióban elsősorban instrumentális jellegű, azaz eszközként szolgál a személyes szükségletek kielégítésére. A kutatás eredményei azt mutatták, hogy a vallásgyakorlás nem csupán rituális aktus a fiatalok számára, hanem lényeges eleme a személyes életüknek is, jóllehet nem integrálódik teljes mértékben az életvitelükbe és identitásukba. Az a körülmény, hogy a javítóintézeti környezet a serdülők esetében fokozhatja a társas támogatás iránti igényt, amely szükséglet az extrinzik-személyes irányultságot idővel az extrinzik-társas irányultság felé tolhatja el, érdemes figyelembe venni. Fontos ugyanakkor hangsúlyozni, hogy a kutatás keresztmetszeti jellegéből adódóan az alkalmazott kérdőív nem az események dinamikáját, hanem kizárólag egy adott időpontban rögzített állapotot tükröz.

Tézis 1/a: A vallásos neveltek körében az extrinzik-személyes vallási orientáció prevalenciája a legmagasabb (stabilan, valamennyi tényező esetében). Ebből következően a hipotézis nem nyert megerősítést.

Empátia

A vallásos és nem vallásos alminták között különbség mutatkozott az empátia prevalenciájában. A kutatás eredményei alapján a vallásos javítóintézeti neveltek körében az empátias viselkedés előfordulása 12,5%-kal magasabb volt, mint a nem vallásos neveltek körében. A kérdőíves mérés során, a felidézett konfliktushelyzet elemzése alapján, a vallásos alminták tagjai körében nagyobb arányban jelent meg empatikus reakció, míg a nem vallásos csoport esetében empátiadeficit volt megfigyelhető.

A javítóintézeti vallásos neveltek több mint felénél ($n = 50$) megfigyelhető volt a mások érzései iránti fokozott figyelem és érzékenység, amely kedvező indikátornak tekinthető a reintegrációs esélyek szempontjából. Noha a vallásos alminták eredményei figyelemre méltó tendenciát jeleztek, a statisztikai elemzés nem igazolta a vallásosság és az empátia között fennálló szignifikáns kapcsolatot ($p = 0,127$).

Tézis 2/aa) A vallásos neveltek körében az empátias készség prevalenciája magasabb, mint a nem vallásos kontrollcsoportban. Ebből következően a hipotézis megerősítést nyert.

Tézis 2/ab) A vallásos neveltek empátiás készsége és vallásos identitása között nem volt kimutatható szignifikáns kapcsolat, ezért a korreláció irányával kapcsolatos hipotézis nem nyert megerősítést.

Örömméret

Az „öröm” faktor eredményei alapján megállapítható, hogy a vallásos neveltek körében az örömméret előfordulása némileg gyakoribb volt (0,3%-kal), mint a nem vallásos neveltek esetében, azonban a vallásos és nem vallásos almlnta közötti különbség statisztikailag csekélynek bizonyult. Az örömméretre vonatkozó eredmények mindazonáltal kedvezőnek tekinthetők a reintegrációs folyamat szempontjából, mivel a pozitív érzelmek hozzájárulhatnak az egyének társadalmi normákhoz és értékekhez való alkalmazkodásához, továbbá fokozhatják a helyes cselekvés iránti belső motivációt, ezáltal csökkentve a bűnelkövetés kockázatát. A vallásosság és az örömméret között ugyanakkor nem volt kimutatható szignifikáns összefüggés ($p = 0,269$); a szignifikancia hiánya arra utal, hogy a vallásos háttér nem gyakorolt érdemi hatást az egyéni örömméret szintjére, így a két változó egymástól függetlenül is fennállhat.

Tézis 3/aa) A vallásos neveltek körében az örömméret prevalenciája magasabb, mint a nem vallásos kontrollcsoportban. Ebből következően a hipotézis megerősítést nyert.

Tézis 3/ab) A vallásos neveltek örömmérete és vallásos identitása között nem volt kimutatható szignifikáns kapcsolat, ezért a korreláció irányával kapcsolatos hipotézis nem nyert megerősítést.

Céltudatosság

A céltudatosság faktor tekintetében az almlnták között szignifikáns eltérés nem volt kimutatható. A részletesebb analízis során mindössze enyhe különbség volt megfigyelhető a skála legkedvezőbb értékének előfordulási gyakorisága tekintetében (2,4%-os eltérés). Ez az eredmény arra utalhat, hogy bár a vallásos és nem vallásos neveltek általános céltudatossági szintje hasonló, a vallásos fiúk körében világosabban megfogalmazott és egyértelműbb életcélok voltak jelen. Feltételezhető, hogy a vallásos alanyok céljait és szándékait erőteljesebb társadalmi, kulturális vagy vallási normák befolyásolták. A céltudatosság faktor és a vallásosság közötti kapcsolat azonban statisztikai értelemben szintén nem bizonyult szignifikánsnak ($p = 0,787$).

Tézis 4/aa) A vallásos neveltek körében a céltudatosság prevalenciája magasabb, mint a nem vallásos kontrollcsoportban. Ebből következően a hipotézis megerősítést nyert.

Tézis 4/ab) A vallásos neveltek céltudatossága és vallásos identitása között nem volt kimutatható szignifikáns kapcsolat, ezért a korreláció irányával kapcsolatos hipotézis nem nyert megerősítést.

3.2 Fogvatartottak kutatási eredményei

Vallási orientáció

A kutatási eredmények alapján sikerült azonosítani a fogvatartottak körében az intrinzik vallási orientáció jelenlétét. Az intrinzik vallásossághoz kapcsolódó faktorok a vallásos almintában magas prevalenciát mutattak, továbbá valamennyi intrinzik tényező esetében a szignifikanciaszint ($p = 0,000$) rendkívül magas megbízhatóságot igazolt. Az intrinzik vallásosságra jellemző, hogy a vallási tevékenység végzése nem instrumentális célokat szolgál – mint a társadalmi kapcsolatok kialakítása vagy személyes életcélok elérése –, hanem önmagáért való értékkel bír, függetlenül az egyén aktuális életkörülményeitől. A vizsgálat során a következő dimenziók kerültek elemzésre: a szent szövegek tanulmányozása (a kérdőívben „intellektuális” kódolás), az elmélyült elmélkedés („befelé tekintő” kódolás), az érzelmekre összpontosító vallási gyakorlatok („érzelmi” kódolás), a vallási meggyőződések szerinti életvitel kialakítása („életvitelszerű” kódolás), valamint az a szemlélet, amely szerint az élet minden aspektusát a hit határozza meg („identitásszerű” kódolás).

Tézis 1/b: A vallásos fogvatartottak körében az intrinzik vallási orientáció prevalenciája a legmagasabb. Ebből következően a hipotézis nem nyert megerősítést.

Empátia

A kutatás eredményei arra utalnak, hogy az empátia előfordulási gyakorisága eltérést mutatott a vallásos és a nem vallásos fogvatartottak között. A kvantitatív adatelemzés alapján a vallásos almintában az empatikus viselkedés 5,3%-kal nagyobb arányban volt jelen, mint a vallásosságot nem gyakorlók körében. A vallásos fogvatartottak több mint felénél (107 fő) megfigyelhető volt a mások érzelmei iránti fokozott érzékenység és figyelem a konfliktushelyzetek felidézése során. Ezzel szemben a nem vallásos alanyok – a neveltek csoportjához hasonlóan – empátiadeficitet mutattak. A statisztikai eredmények tehát az empátiás attitűdök fokozott jelenlétére utalnak a vallásos populációban. Mindazonáltal az inferenciális statisztikai vizsgálatok nem igazolták szignifikáns összefüggés fennállását a vallásosság és az empátia között ($p = 0,641$), amely eredmény óvatosságra int az oksági következtetések levonása tekintetében.

Tézis 2/ba) A vallásos elítéltek körében az empátiás készség prevalenciája magasabb, mint a nem vallásos kontrollcsoportban. Ebből következően a hipotézis megerősítést nyert.

Tézis 2/bb) A vallásos elítéltek empátiás készsége és vallásos identitása között nem jelentkezik szignifikáns korreláció. Ebből következően a hipotézis ezen része nem igazolódott.

Örömrizet

Az örömrizet faktör elemzése alapján megállapítható, hogy a vallásos fogvatartottak körében az örömrizet előfordulása szignifikáns különbség hiányában is 11%-kal magasabb arányban jelent meg, mint a nem vallásos csoportban. Az örömrizettel kapcsolatos kedvező tendenciák a társadalmi reintegráció szempontjából relevánsak, mivel a pozitív érzelmek elősegíthetik a társadalmi normák és értékek betartását, valamint erősíthetik az egyének belső motivációját a proszociális magatartás iránt. A vallásosság és az örömrizet közötti kapcsolat inferenciális statisztikai vizsgálata ugyanakkor nem igazolta szignifikáns összefüggés fennállását ($p=0,218$). Az eredmények alapján a vallási háttér nem tekinthető meghatározó tényezőnek az egyéni örömrizet szintjének alakulásában, noha a leíró adatok pozitív irányú eltérést jeleztek.

Tézis 3/ba) A vallásos elítéltek körében az örömrizet prevalenciája magasabb, mint a nem vallásos kontrollcsoportban. Ebből következően a hipotézis megerősítést nyert.

Tézis 3/bb) A vallásos elítéltek örömrizete és vallásos identitása között nem jelentkezik szignifikáns korreláció. Ebből következően a hipotézis ezen része nem igazolódott.

Céltudatosság

A céltudatosság változó részletes elemzése jelentékeny eltérést mutatott a skála legkedvezőbb értékeinek gyakorisága tekintetében a vallásos és nem vallásos alminták között; a vallásos fogvatartottak esetében ez az arány 10,2%-kal magasabb volt. Az eredmények arra utalnak, hogy a vallásos fogvatartottak életcéljai kiforrottabbak és strukturáltabban jelennek meg, mint a nem vallásos társaik esetében. Ezzel szemben a neveltek körében hasonló tendencia nem volt megfigyelhető. A vallásosság és a céltudatosság faktör közötti kapcsolat statisztikai vizsgálata szignifikáns összefüggést igazolt ($p=0,008$), ami megerősíti, hogy a vallásos háttér pozitív hatást gyakorolhat az életcélok tudatosabb kialakítására a büntetés-végrehajtási populációban.

Tézis 4/ba) A vallásos elítéltek körében a céltudatosság prevalenciája magasabb, mint a nem vallásos kontrollcsoportban. Ebből következően a hipotézis megerősítést nyert.

Tézis 4/bb) A vallásos elítéltek céltudatossága és vallásos identitása között szignifikáns korreláció jelentkezett. Ebből következően a hipotézis e része is igazolódott.

3.3 Kiegészítő jellegű empirikus adatok és megállapítások

A hipotézisben szereplő itemek vizsgálata során következetesen megfigyelhető volt a vallásos almintá magasabb prevalenciája. Szignifikáns kapcsolat ugyanakkor kizárólag a céltudatosság faktor esetében, illetve azon változók körében mutatkozott, amelyek a kiegészítő elemzések során, nem pedig az előzetes hipotézisalkotás alapján kerültek az elemzés fókuszába.

- A *javítóintézeti neveltek* körében a vizsgált reintegrációt támogató tényezők közül kizárólag a vallásos megküzdés mutatott szignifikáns kapcsolatot a vallásossággal.
- A *fogvatartottak* körében a vizsgált tényezők közül a céltudatosság, a megvalósult életcélok, a céltalálás képessége, az életcél létezése, a vitalitás és az elemző megközelítés mutatott szignifikáns kapcsolatot a vallásossággal.

A fogvatartottak körében végzett kiegészítő elemzés a vallási részlegen (APAC) elhelyezett személyek kérdőíves adatait is vizsgálta. Az APAC-mintában az intrinzik vallási orientáció dominált, a prevalenciaértékek 54,5% és 100% között változtak. Az intrinzik dimenziók előfordulási gyakorisága jelentősen meghaladta az extrinzik orientációét. Ugyanakkor az intrinzik tényezők közül csupán az intellektualitás és az identitásszerű megélés mutatott szignifikáns kapcsolatot a vallásossággal; a többi változó esetében nem volt kimutatható közvetlen összefüggés. Az extrinzik dimenziók sem prevalencia, sem szignifikancia tekintetében nem bizonyultak relevánsnak.

Ebben a vallási attitűdben a reintegrációt elősegítő tényezők az alábbi eredményeket mutatták:

- az APAC-részleg fogvatartottai körében az empátikus viselkedés gyakorisága 6%-kal magasabb volt, mint a hagyományos vallási almintában. A statisztikai elemzés ugyanakkor nem igazolta a vallásosság és az empátia közötti szignifikáns összefüggést ($p > 0,05$), amely alapján megállapítható, hogy az empátikus reakciók megjelenése nem közvetlenül a vallásossággal korrelált. Bár a vizsgálat e tényezőt nem képezte le közvetlenül, hipotetikusán feltételezhető, hogy az APAC-modell közösségi megtartó ereje és támogató környezete kedvezően befolyásolhatta az empátikus viselkedés gyakoriságát;
- a kutatás eredményei azt mutatták, hogy az öröm keresése az APAC-részleg mintázatában lényegesen gyakoribb, mint a hagyományos vallási csoportban, a két minta közötti eltérés statisztikailag is szignifikáns (az APAC-részleg tagjai 36,4%-kal magasabb értékeket mutattak). Ezen túlmenően, az örömkérés és a vallásosság között szignifikáns összefüggés figyelhető meg ($p < 0,05$);

- ellenben a céltudatosság gyakorisága enyhén, 2,7%-kal alacsonyabb volt, mint a hagyományos vallási almintában. A céltudatosság a vallásosság tényezőjével nem mutatott szignifikáns kapcsolatot.

Összességében megállapítható, hogy az APAC-részleghez tartozó mintában az empátia és az örömezzet előfordulásának gyakorisága magasabb volt, továbbá a vallásosságra vonatkozóan egyértelmű korreláció figyelhető meg az örömezzet esetében.

4. Összegző gondolatok

Valamennyi, a büntetés-végrehajtás terrénumán végzett vallási kutatás eredményeire támaszkodva, javasolt kísérleti jelleggel bevezetni új, vallás alapú reintegrációs programokat. Minthogy a vallás elérhető a hazai bv. intézetek fogvatartottjai számára, nem a vallásgyakorlással kapcsolatos éles paradigmaváltás szükségeltetik a honi büntetés-végrehajtásban, hanem olyan *szemléletbeli reformfolyamat sztemdizált megindítása* szükséges, amelyben helyet és szerepet kap a reintegrációs célú vallási programok sokfélesége. Értelemszerűen olyan reintegrációs programok kidolgozása szükséges, amelyek a neveltek és fogvatartottak önkéntes részvételén alapulnak, és maradéktalanul tiszteletben tartják a vallásszabadság elvét. A vallási alapú reintegrációs programok eredményességének biztosítása érdekében elengedhetetlen a programok hatékonyságának szisztematikus vizsgálata, javasolt továbbá a vallásalapú reintegrációs programok bevált gyakorlatainak rendszerezése és egységesítése annak érdekében, hogy a programmodellek megismételhetősége és reprodukálhatósága biztosított legyen, amely a tudományos mérhetőség és validálhatóság egyik alapvető követelménye. A programok kidolgozásánál célszerű figyelembe venni az egyes bv. intézetek börtönpopulációjának sajátosságait, és ennek megfelelően személyiségadekvát, egyénre szabott vallási programokat kialakítani. A programok hatékonyságának folyamatos monitorozása, értékelése, valamint a gyakorlatban történő fenntartható működtetése szintén nélkülözhetetlen a hosszú távú reintegrációs célok eléréséhez.

Irodalomjegyzék

- BABBIE, Earl (2008): A társadalomtudományi kutatás gyakorlata, Balassi Kiadó, Budapest, 117-118.
- JUHÁSZ Zsuzsanna (2019): (Túl)zsúfoltság és börtönügy, Forum: Acta Juridica et Politica 8: 2 pp. 165-179.

LŐRINCZ József (2009): Büntetőpolitika és börtönügy, Rejtjel Kiadó, Budapest, 103.

N. KOLLÁR Katalin – SZABÓ Éva (2004): Pszichológia pedagógusoknak, Osiris Kiadó, Budapest, 329; 537.

5. Doktori értekezés tárgykörében megjelent publikációk

1. **Hezam Leila Melinda** (2025): Hit a rácsok mögött. A vallás szerepe a fogvatartottak reintegrációjában, Absztraktkötet, Doktoranduszok Országos Szövetsége Rendészettudományi Osztály, pp. 12.
2. **Hezam Leila Melinda** (2024): A vallás alapú reintegráció szerepe a harmadlagos bűnmegelőzésben, Jogi tanulmányok 2024 pp. 168-183, 16 p.
3. **Hezam Leila Melinda** (2024): Ágens objektivitás az ellenőrzés rendszerében: A büntetés-végrehajtási tudomány dualitása, Recenzió Lukács Krisztina A szabadságvesztés végrehajtásának egyes független ellenőrzési formái című könyvéről, Magyar Rendészet 24: 1 pp. 233-239. 7 p. DOI: <https://doi.org/10.32577/mr.2024.1.15>
4. **Hezam Melinda Leila** (2024): A vallási nevelés szerepe a harmadlagos bűnmegelőzésben. (2024). Belügyi Szemle, 72(3), 393-413. DOI: <https://doi.org/10.38146/bsz-ajia.2024.v72.i3.pp393-413>
5. **Hezam, Melinda Leila** (2024): The role of religious education in tertiary crime prevention. (2024). Belügyi Szemle, 72(3), 501-520. DOI: <https://doi.org/10.38146/bsz-ajia.2024.v72.i3.pp501-520>
6. **Hezam, Leila Melinda** (2023): Az elítéltek jogi helyzete In: Jakab, András; Könczöl, Miklós; Menyhárd, Attila; Sulyok, Gábor (szerk.) Internetes Jogtudományi Enciklopédia Budapest, Magyarország: ORAC Kiadó Kft., Eötvös Loránd Kutatási Hálózat Társadalomtudományi Kutatóközpont Jogtudományi Intézete (2023) 300 p. pp. 1-25.
7. **Hezam Leila Melinda** (2023): A vallás, mint a reintegrációs törekvések motivációs alapja a fogvatartottak körében, Börtönügyi Szemle, 2023. évi 2. szám, pp. 45-58, ISSN: 1417-4758.
8. **Hezam Leila Melinda** (2023): Reintegráció és lélektan, a vallásgyakorlás hatásai a személyiségfejlődésre, In: Jámborné Róth Erika (Róth Erika állam- és jogtudomány) ME/ÁJK/Bűnügyi Tudományok Intézete (szerk.), Doktoranduszok fóruma, 2022, Miskolc, Miskolci Egyetem, Állam- és Jogtudományi Kar, pp 61-64.
9. **Hezam Leila Melinda** (2022): A büntetés-végrehajtási intézetek bűnmegelőzési szerepvállalása, A nevelési stratégia hatékonysága a reintegrációban, Kriminológiai

Közlemények 82, Dr. Kiss Tibor, dr. Dornfeld László: Válogatás a Magyar Kriminológiai Társaság 2021 évben tartott online tudományos tanácskozásán elhangzott előadásokból, ISBN: 978-963-8016-32-4, 35-50.

10. **Hezam Leila Melinda** (2022): Recenzió az Értelmerközpontú pszichoterápia című könyvről, Polgári Szemle, 18, évfolyam 4-6. szám, pp. 388-391. DOI: <https://doi.org/10.24307/psz.2022.1229>
11. **Hezam Leila Melinda** (2022): A közvetítői eljárás alkalmazásának lehetőségei a hazai büntető igazságszolgáltatási rendszerben, Polgári Szemle, 18. évfolyam, 1-3. szám, pp. 126-139. DOI: <https://doi.org/10.24307/psz.2022.1110>
12. **Hezam Leila Melinda** (2022): A vitarendezés új perspektívái a hazai büntető igazságszolgáltatás rendszerében, A közvetítői eljárás lehetőségei a reintegrációban, Jogi tanulmányok 2022 (szerk. Fazekas Marianna), Jogtudományi előadások az Eötvös Loránd Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar Doktori Iskoláinak Konferenciáján, 82-100. DOI: <https://doi.org/10.56966/2022.6.Hazam>
13. **Hezam Leila Melinda** (2021): Mediáció a büntetés-végrehajtásban Stratégiai szintű paradigmaváltás a hazai büntető igazságszolgáltatási rendszerben, kínai nyelven Polgári Szemle, 17. évfolyam, 288-301. DOI: <https://doi.org/10.24307/psz.2021.1021>
14. **Hezam Leila Melinda** (2021): Widening the Use of Mediation in the Domestic Criminal Justice System, Polgári Szemle, 17. évfolyam Special Issue, 2021,400-414. DOI: <https://doi.org/10.24307/psz.2021.0027>
15. **Hezam Leila Melinda** (2021): A büntetés-végrehajtási intézetek bűnmegelőzési szerepvállalása: A nevelési stratégia hatékonysága a reintegrációban, In: Fazekas Marianna (szerk.) Jogtudományi előadások az Eötvös Loránd Tudományegyetem Állam- És Jogtudományi Kar Doktori Iskoláinak Konferenciáján, Jogi tanulmányok, ISSN 2064-9851, 222-242.